

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבועות דף לו

בענין כפירת שעבוד קרקעות

בשבועות דף ל"ז: רבי יוחנן אמר, הכופר בממון שיש עליו עדים, חייב. בשטר, פטור. אמר רב פפא, מאי טעמיה דרבי יוחנן, עדים עבידי דמייתי, שטר הא מנח. אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא, שטר נמי עביד דמרנס. אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע, היינו טעמיה דרבי יוחנן משום דהוה שטר שעבוד קרקעות, ואין מביאין קרבן על כפירת שעבוד קרקעות.

- א -

להסוברים שעבודא דאורייתא האיך יצויר חיוב שבועה אפילו בתביעה בעל פה

שם (אות ל"ח) שמוכיח כן מדברי התוס' שלפנינו שכתבו בדברי רבי יוחנן דמה שבמלוה על פה חייב בשבועה מיירי שמחל לו השעבוד, ועם כל זה במלוה בשטר פטור משבועה.

אמנם בש"ך שם סקמ"ט חולק על דברי הסמ"ע, וכתב דאינו נראה דשטר יחשב כקרקע אפילו אם אין לו קרקעות, כי כשם דבמלוה על פה למאן דאמר שעבודא דאורייתא כשאין לו קרקע אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות, כמו כן בכפירת מלוה בשטר, אם אין לו קרקע, אין זה נחשב כפירת שעבוד קרקעות.

ובתומים שם סקי"ז העלה כדעת הש"ך דאין מקום לחלק בין מלוה בעל פה כשאין לו קרקעות ובין מלוה בשטר כשאין לו קרקעות. ולכן כתב דלמאן דאמר דשעבודא דאורייתא וגם מלוה בעל פה גובין מן הלקוחות, מכל מקום עכשיו שתקנו חכמים שאין גובים מלוה על פה מן הלקוחות, מי שכופר מלוה בעל פה אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות, כי במה שתקנו חכמים שאין גובין מן הלקוחות עקרו חכמים דין שעבוד נכסים, ומה שהמלוה גובה מנכסי הלוה הוא משום שגובה ממנו אפילו מגלימא דעל כתפיה, ואינו גובה מלוה על פה בתורת שעבוד כלל, ולכן במלוה על פה גם אם יש ללוה קרקע אין זה נחשב כפירת שעבוד קרקעות.

וכתב דזה מוכח מדברי הטור והשו"ע בחו"מ שהאריכו הרבה בדיני שבועה דאורייתא ולא הזכירו תנאי זה דכדי שיתחייב שבועה צריך שהנתבע לא יהא לו קרקע או שימחול השעבוד כדי שלא יהא כפירת שעבוד קרקעות, וזה מפני שבתביעות בעל פה אפילו למאן דאמר שעבודא דאורייתא מאחר שהפקיעו חכמים השעבוד, אין זה נחשב כפירת שעבוד קרקעות.

והוא מבאר דמה שהקשו התוס' דלמאן דאמר שעבודא דאורייתא יחשב גם מלוה על פה ככפירת שעבוד קרקעות, כוונתם הוא להקשות רק על מה שהתורה חייבתו לכל מודה במקצת לישבע, אפילו במלוה על פה, שהרי למאן דאמר שעבודא דאורייתא כפי דין תורה לפני שעקרו חכמים דין שעבוד נכסים נגבית מלוה על פה מלקוחות, והאיך יצויר מן התורה שבועת מודה במקצת, הרי לעולם היא כפירת שעבוד קרקעות. ועל זה תירצו דמן התורה יצויר שבועת מודה במקצת במקום שאין שעבוד, דהיינו כשמחל לו השעבוד.

אבל על מה שאמר רבי יוחנן דהכופר תביעת בממון שיש עליו עדים חייב, והכופר תביעת ממון שבשטר פטור, משום שהוא כפירת שעבוד קרקעות, אין מן הצורך להעמיד דבריו במחל לו השעבוד, כי אע"ג דרבי יוחנן סובר דשעבודא דאורייתא ומן התורה גם מלוה על פה גובה מן הלקוחות, מכל מקום עכשיו שתקנו חכמים דמלוה בעל פה אין גובה ממשעובדים, אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות. ולפי פירוש זה בדברי התוס' אין שום

למאן דאמר שעבודא דאורייתא אין הבדל בין מלוה בעל פה ובין מלוה בשטר / חיוב שבועה יצויר במחל השעבוד או שאין לו קרקע / תביעה בשטר ומחל השעבוד אם עדיין נחשב כפירת שעבוד קרקעות / על ידי שעקרו חכמים במלוה על פה גביה מן הלקוחות אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות

- תוספות, מהר"ם, סמ"ע, דרישה, תומים, ר"ן, נחלת דוד -
א. האמור בגמרא דכפירת מלוה בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות, וכשם שאין דיני שבועה בכפירת תביעת קרקעות, אין דיני שבועה בכפירת מלוה בשטר מפני שיש בשטר שעבוד קרקעות.

והנה התוס' (ד"ה ואין) מקשים קושיא גדולה על מה שאמר רבי יוחנן דכפירת ממון שבשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות, שהרי רבי יוחנן סובר בב"ב דף קע"ה: דשעבודא דאורייתא, והיינו דמה שמלוה יכול לטרוף מנכסים של לווה שמכרן לאחרים זה מן התורה, והרי למאן דאמר שעבודא דאורייתא אין מן התורה הבדל בין מלוה בשטר למלוה בעל פה, כי גם במלוה על פה נכסיו משועבדים למלוה מן התורה, אלא שחכמים תקנו שלא לגבות מלוה על פה מן הלקוחות, וא"כ למאן דאמר שעבודא דאורייתא לא תמצא אפילו בתביעה בעל פה חיוב שבועת העדות ושבועת הפקדון, כי לעולם הוא כפירת שעבוד קרקעות. וכן תקשה על מה שאמרו בב"מ דף ד': לגבי מודה מקצת דאין נשבעים על תביעה בשטר משום שאין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות, והרי למ"ד שעבודא דאורייתא לעולם לא משכחת שבועה, כי גם מלוה על פה גובה מקרקעות.

וכתבו התוס' דלרבי יוחנן שסובר דשעבודא דאורייתא צריך לומר דאין נוהג חיוב שבועה מדאורייתא אלא כשהמלוה מחל ללוה את השעבוד. ולכאורה כוונתם דמה שאומר רבי יוחנן דהכופר בממון שיש עליו עדים, חייב, אע"ג שהוא סובר דשעבודא דאורייתא, זה אמור כשהמלוה מחל ללוה את השעבוד.

והנה במהר"ם לובלין בב"מ דף ד': תמה שהרי אם רבי יוחנן מיירי שמחל לו את השעבוד, אם כן מדוע במלוה בשטר פטור, הרי מאחר שמחל לו את השעבוד, אין זו כפירת שעבוד קרקעות. ולכן כתב דמשמע שהתוס' סוברים דאפילו במחל לו כל השעבוד יש חילוק בין תביעת מלוה בעדים ובין תביעת מלוה בשטר, דדוקא בתביעת מלוה בעדים מועיל מה שמחל לו השעבוד להתחייב שבועה, אבל בתביעת מלוה בשטר, פטור משבועה אפילו במחל לו השעבוד.

וכן כתב בסמ"ע סי' פ"ח סקנ"א על מה שכתב בשו"ע שם סעיף כ"ח דכפירה במלוה בשטר נחשבת כפירת קרקעות ואין נשבעין עליה, דזה אמור אפילו אם אין ללוה קרקע כלל אפילו משועבדים, דאפילו הכי מלוה בשטר נחשב כקרקע, כיון שהשטר נכתב כדי לטרוף בו. ומקור דבריו הוא בדרישה

אחרי שתקנו חכמים דמלוה על פה אין גובין מן הלקוחות, אין כפירת מלוה בעל פה נחשבת לכפירת שעבוד קרקעות.

אמנם בספר נחלת דוד בבבא מציעא דף ד': (ד"ה טוב) מקשה על מה שכתב הר"ן דאחרי שתקנו חכמים דמלוה על פה אין גובין מן הלקוחות, שוב אין מלוה על פה נחשבת כפירת שעבוד קרקעות, שהרי בקידושין דף י"ג: אמר רב פפא דמלוה על פה גובה מן הירושין משום דשיעבודא דאורייתא, ואינו גובה מן הלקוחות משום שאין בה קול, הרי דאפילו אחרי שתקנו חכמים שאין גובין מן הלקוחות, עדיין גובין קרקע מן הירושין משום דשיעבודא דאורייתא, ומוכח דלא עקרו חכמים עיקר השעבוד מן הקרקעות, אלא עדיין השעבוד קיים, אלא שאינו גובה מן הלקוחות, וא"כ עדיין אינו מתיישב מדוע לא יחשב כל תביעת מלוה בעל פה לכפירת שעבוד קרקעות, אם לא שמחל לו השעבוד. א

גילוי מדבריהם לומר דמלוה בשטר אפילו אם מחל לו השעבוד עדיין תחשב כפירת שעבוד קרקעות, שהרי רבי יוחנן לא מיירי כלל במחל לו השעבוד, ושפיר יש לומר דבמחל לו השעבוד אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות אפילו במלוה בשטר, עכ"ד התומים.

וכדברי התומים האלו מתבאר מדברי הר"ן (דף י"ז: מדפי הרי"ף ד"ה גרסינו) שמקשה ג"כ דלמאן דאמר שעבודא דאורייתא האין חייבה תורה שבועה במודה במקצת, הרי זה כהודה בקרקעות. וכתב בשם התוספות דמיירי בשאין לו קרקע. ושוב כתב דהני מילי לדינא דאורייתא, אבל עכשיו שתקנו חכמים דמלוה על פה אינה גובה מן הלקוחות, אפילו יש לו קרקע צריך לישבע, כי אחרי התקנה אין כאן שעבוד קרקעות. ומתבאר כסברת התומים דהנידון שלא יהא שייך שבועה אפילו במלוה על פה למאן דאמר שעבודא דאורייתא הוא רק כפי דין תורה שמלוה על פה נגבית מן הלקוחות, אבל

- ב -

ביאור ההבדל בין מלוה בשטר ובין מלוה בעל פה

סוברים דלמ"ד שעבודא דאורייתא כל מודה במקצת אפילו במלוה על פה אם לא מחל לו השעבוד נחשב ככפירה בקרקעות, אף על גב שודאי אין דעתו לתבוע קרקעות שהרי אין בידו לטרוף מן הלקוחות, ועל כרחך דאינו תלוי בדעתו של תובע.

וכתב דלפי דבריהם צריך ביאור מדוע יחשב כפירה בשטר לכפירת שעבוד קרקעות, הרי הלוה מחוייב לשלם מכל מה שיש לו, בין קרקע ובין מטלטלין, ומדוע לא יתחייב בשבועה מחמת תביעת המטלטלין.

וכתב דהתוס' סוברים דמה שאמרו דכפירת מלוה בשטר נחשבת כפירת שעבוד קרקעות, אינו מפני הקרקעות שעתיד ליתן לו בעד פריעת חובו, כי תביעת המלוה מתייחסת רק לעצם תשלום החוב שגופו משועבד לשלם לו, ואינו מתייחס למה שעתיד ליתן לו בעד פרעון החוב. אלא שזה מפני ששעבוד הגוף עצמו נחשב כמו קרקע כיון שבכוחו לגבות על ידו קרקע, ולכן כפירת שעבוד הגוף נחשב לכפירת קרקעות. ולכן מקשים התוס' דאם מלוה בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות, גם מלוה בעל פה למאן דאמר שעבודא דאורייתא יחשב לכפירת שעבוד קרקעות, ואע"ג שבמלוה על פה אין המלוה תובע קרקעות, מכל מקום עצם התביעה שהוא תובע ממנו יחשב לשעבוד קרקעות.

ועל זה כתבו התוס' דמה שמלוה בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות אמור דוקא כשיש לנתבע קרקעות ויש לתובע תביעה על הקרקעות. אבל אם אין לנתבע קרקע או שמחל לו התובע שעבוד קרקע אין כפירת עצם החוב נחשב לכפירת שעבוד קרקעות.

וכתב דכן נראה מלשון הר"ח בב"מ שם שכתב ד'מלוה בשטר תורתו כקרקע', הרי דעצם החוב יש לה תורת קרקע. וכן משמע ברש"י שלפנינו (ד"ה משום) שכתב ד'השטר הוא ממון שהקרקעות משועבדים לו והכופר בו ככופר בקרקעות'. ומדוייק מדבריו דעצם החוב נחשב כקרקע.

במלוה בשטר דעתו של תובע על גביית קרקעות ובמלוה בעל פה דעתו גם על מטלטלין / החוב עצמו יש לו עליו תורת קרקע

- חידושי הרמב"ן, תוספות, חידושי רבי נחום -

ב. בחידושי הרמב"ן מביא קושיית התוס' (ה"ל) דאם כפירת מלוה בשטר נחשבת כפירת שעבוד קרקעות, גם כפירת מלוה בעל פה תחשב לכפירת שעבוד קרקעות לרבי יוחנן שסובר דשעבודא דאורייתא. והוא מיישב קושייתם בכמה דרכים, ובסוף דבריו העלה דבמלוה על פה למאן דאמר שעבודא דאורייתא אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות, כי השעבוד הוא על כל נכסיו בין על קרקע ובין על מטלטלין, וכשכופר עיקר ההלוואה אינו נחשב שכופר דוקא מטלטלין. ומה שכופר מלוה בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות הוא משום דבמלוה בשטר שגובה מן הלקוחות, עיקר תביעתו הוא שיהא לו זכות לגבות גם קרקעות מן הלקוחות, ולכן נחשב כפירת שעבוד קרקעות.

ובחידושי רבי נחום בב"מ דף ד': (אות קמ"ב) מבאר פלוגת התוס' והרמב"ן, וכתב דהרמב"ן סובר דמה שאמרו בגמרא דכפירת ממון שבשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות אינו מתפרש כפשוטו דכיון שעל ידי שטר יכול לגבות קרקעות מן הלקוחות לכן נחשב כפירת שעבוד קרקעות, שהרי כיון שבכל חוב יש גם שעבוד מטלטלין, למה לא יהא נוהג דין שבועה מצד תביעת המטלטלין, אלא מה שנחשב כפירת שעבוד קרקעות הוא משום דעיקר דעתו של התובע בתביעתו הוא על ממון שבכוחו לגבותו גם מן הלקוחות, ואותו ממון הוא תובע, ולכן כל שבידו לטרוף את הקרקע מיד הלקוחות אנו דנין שדעתו בתביעתו הוא על הקרקע ואין דעתו על המטלטלין, ומטעם זה נחשב כפירת שעבוד קרקעות. אבל במלוה על פה אפילו למאן דאמר שעבודא דאורייתא דעתו בין על קרקע ובין על מטלטלין.

אמנם התוס' סוברים דמה שכפירת מלוה בשטר נחשב כפירת שעבוד קרקעות אינו מפני שדעתו של תובע על הקרקעות, שהרי התוס' בב"מ שם

השלמות והוספות

א. והנה בתוס' בב"מ דף ד': (ד"ה אין) מקשים ג"כ דלמאן דאמר שעבודא דאורייתא מודה מקצת הטענה למה נשבע, הרי כופר שעבוד קרקעות. ותיצרו דמיירי שמחל לו השעבוד, או שאין לו כלל קרקעות אפי' נכסים משועבדים. אמנם כתבו דלרבי יוחנן שאומר דהכופר במלוה על פה חייב בשבועה כי אינו נחשב כפירת שעבוד קרקעות, והכופר במלוה בשטר פטור משבועה משום שנחשב כופר שעבוד קרקעות, אע"ג דרבי יוחנן סובר דשעבודא דאורייתא, צריך לומר דזה משום דכיון שהפקיעו חכמים השעבוד במלוה על פה משום פסידא דלקוחות, נחשב כאילו מחל לו השעבוד.

ומבאר בנחלת דוד בב"מ שם (ד"ה לכן) דהתוס' בב"מ סוברים דגם לרבי יוחנן יש הבדל לדינא אם יש ללוה קרקעות או שאין לו קרקעות, חולקים על הכרעת הר"ן (ודעת התומים בדברי התוס' שלפנינו) דאחרי שתקנו חכמים דמלוה על פה אינו גובה מהלקוחות נתעקר לגמרי השעבוד ממלוה על פה, אלא ה' סוברים דגם אחרי שתקנו חכמים דמלוה על פה אינו גובה ממשועבדים, לא נתעקר אלא שעבוד נכסים שביד הלקוחות, אבל לגבי נכסי בני חורין נשאר הדבר על דין תורה דחל שעבוד עליהן למפרע, ולכן הוכרחו להעמיד דברי רבי יוחנן דמה שאומר דבמלוה על פה נוהג חיוב שבועה מיירי שאין לו בני חורין, ודלא כה"ר (והתומים) שסוברים דרבי יוחנן שאומר דבמלוה על פה חייב בקרבן מיירי גם אם יש לו נכסים בני חורין כיון שחכמים עקרו השעבוד ממלוה על פה לגמרי.

והיינו, דאין לפרש בדברי רבי יוחנן שדבריו אמורים במחל לו השעבוד ולכן במלוה על פה חייב שבועה, דאם דבריו אמורים במחל לו השעבוד, מדוע במלוה בשטר אינו חייב בשבועה, ולכן כתבו דרבי יוחנן לא מיירי במחל לו השעבוד, ומה שבמלוה על פה חייב שבועה, הוא משום דכיון שהפקיעו חכמים השעבוד במלוה על פה משום פסידא דלקוחות, נחשב כאילו מחל לו השעבוד.

ועל פי זה כתבו דדברי רבי יוחנן אמורים כשיש ללוה נכסים משועבדים ואין